

Идентификацията ни с европейския град

доц. д-р Людмил Георгиев
Нов български университет

Природата се проваля най-вече в града. Човек, загубил се в природата, се движи инстинктивно в кръг... В града се движи в правоъгълници и квадрати. Причината за проблема му е в геометрията. В природата коренът е кръгъл, а при човека – квадратен.

О'Хенри

Светът като цяло не е напълно урбанизиран, но скоро ще бъде!...

Кингсли Дейвис

Съвременният град е мястото, в което абсолютният гражданин се среща с абсолютния селянин и двамата трябва солидарно и отговорно да живеят по правилата на очовечената градска среда.

Авторът

Урбанизмът е обективен глобален процес, непрекъснато съпровождащ хода на човешкото развитие, свързан с нарастването на населението в градовете и засилването на социално-икономическите им функции. Целта му е постигането на определен идеал за благополучно съжителство на близко заселени хора в непрекъснато съкращаващо се пространство, за осъществяването на основните жизнени функции: труд, обитаване, отдих и обслужване. Двигател на процеса урбанизъм е практическата дейност за преодоляването на неравенството в условията и начина на живот и постигането на определен идеал, обикновено столичния. С демократизирането на Източна Европа и присъединяването на 12 страни към Европейския съюз, този идеал придоби по-разширен вид и прерасна в идеала за исторически формирания се, съвременен развит европейски град.

Тезата на доклада е, че механичният акт на преместване от селото или по-малкия град в големия град или столицата изисква постигането на определени психологически, морално-етични и духовни нагласи и поведенчески промени, които гарантират идентифицирането на неговите гражд-

дани с идеята за традиционния високоразвит европейски град и заедно с управата на града работят за осъществяването на този идеал.

Тезата и изложението на доклада са основани на съхранения до момента, макар и осъвременен модел на древния град, при който селското население, обработващо земята, се е разполагало отвъд рова, извън градските стени, а зад тези стени са живеели управниците, занаятчиите, търговците и администраторите. Следователно селското население е живеело незащитено в пределите на неочовечените природни територии, а градското население е смесвало постепенно природната с градската среда, за да достигне до съвременните пропорции на доминиране на застроените пространства и хербаризиране и денатурализиране на природната среда. В този смисъл в доклада като синоним на селско-градско се използват означенията природен и урбанизиран човек.

Този модел център-периферия, исторически съответстващ на селско-градско (външно-вътрешно) население се е запазил и до днес в развитието на големите европейски градове (Париж, Амстердам, Стокхолм, Рим и др.). София не е изключение от тази тенденция. Както живеешите между 1 и 7 район (старите райони) в Париж, в които „се живее добре“¹, в които обитава старата буржоазия и които са „...фиксиранни завинаги“², се отличават от периферните „народни“³ райони (от 10 до 17), така и в София вътрешната, сърцевидната част на града, заключена между Орлов мост, НДК, Руски паметник, Лъвов мост и Сточна гара се отличават от комплексите Люлин, Обеля, Толстой, Гара Искър и Младост. Едва ли може да се твърди, че в тази сърцевидна зона, по подобие на Париж, се „живее добре“ от гледната точка на високите доходи на живеещите там. Но може със сигурност да се твърди, че населението е относително по-хомогенно по градска образованост, т.е. приело е, спазва и уважава правилата за живеене в общност. Нещо повече, смята тези правила за културно отличаващи го от живеещите в периферните части на града и се стреми да го изтъква.

Противоположно на това, живеещите в комплексите притежават висока степен на социална, икономическа и културна нееднородност, поради което съжителстват трудно и не постигат разбирателство по основни въпроси на съвместното си съществуване: стриктно спазване на часовете в денонощието, в които се пази тишина, реда при паркирането, уважени-

¹ Грекова, М. Градът: социологическа и антропологическа перспектива. Градът-столица: Поглед към София и Париж. *Социологически проблеми*, 3–4, 2003, с. 17.

² Пак там.

³ Пак там.

ето на собствеността и личното пространство, тактичност, любезност и добронамереност в отношенията, готовността за съвместното доброволно благоустрояване и др. Основна причина това да е така е, че тези скорошни мигранти от природните пространства втъкават свободата на поведението на тази природност в твърде неприродна, гъсто населена среда, несъзнавайки отговорностите, които предимството да си гражданин носи.

След Освобождението през 1878 г. градоустройствено София е планирана да побере 260–330 хил. жители. До 1989 г. броят на населението и ѝ достига 1,2 млн. човека. Според данните от 2006 г. населението на гр. София е 1 377 531 човека. По данни от печата населението ѝ е 1,8–2,0 млн. Тази цифра не включва сезонните работници и ежедневно преминаващите около 200 хил. човека. Непреценената демократичност след 1989 г. и премахването на т.нар. софийско жителство (съвсем правилен акт от гледна точка на дискриминационния начин, по който съществуваше) доведе до рязко увеличаване на броя на населението в столицата (доколкото може да се твърди със сигурност поради липса на точна ежегодна информация за броя на населението), което достигна до 2,4–2,6 млн. Успоредно с това не бяха поставени никакви ограничителни условия за заселване, свързани с гарантирането на бъдещия (европейски) ред в столицата, както това става за всеки заселващ се в Рим, Париж, Женева и други емблематични градове. В почти десет страничният формуляр, който попълва всеки подаващ молба да се засели в Женева, има и графа с мнение дали е добър човек... при цялата относителност на значението на тези две думи, която в швейцарския смисъл вероятно е твърде еднозначно... Целта на подобен формуляр е да се гарантират бъдещите приноси на заселващия се към съхраняването на съществуващите ценности и изграждането на нови в града или най-малко неразрушаването им.

Разширяването на града и увеличаването на броя на превозните средства предизвика срив в пътно-комуникационната система на София и тежки загуби на лично време на всеки жител, така необходимо за личностното му развитие и адаптиране към демократичните промени и тези на глобализацията. Рационалният ежедневен изохрон за пътуване в една посока от 25 минути максимум нарасна до около 1,5 часа (в двете посоки прави три часа дневно неизползваемо време) за цялата столична периферия, в която живее почти 3/4 от населението на града. Към него като ежедневни трудови мигранти се стичат от околните малки градове и села около 350 хил. човека. Като сезонно работещи от страната временно пребивават между 750–900 хил. човека. Този брой на населението, съчетан с ограничената територия на града, доведе до съкращаване на личното пространство, а като последица от това до увеличаване на агресивността, престъпността и нетолерантност-

та. Тези приблизително 1,25 млн. човека, нежители на столицата, ползват безусловно цялата градска инфраструктура, без да са участвали в изграждането ѝ (данъците се плащат по местоживеене) и не развиват принадлежност към града с битовите си и поведенчески навици в шофирането, паркирането, разходката на кучета и т.н. Безнаказаността на подобно поведение дискриминира жителите на столицата и насърчава изтощаващата силите и пренасочваща неградивно вниманието префинена „гражданска война“ на установяващи се или пребиваващи срещу установени.

Чисто политически коренното население на големите европейски градове, особено столичните, е „буржоазно“ и традиционно гласува „дясно“. Приходящите гласуват по-скоро „ляво“.

В цитираното изследване на М. Грекова се посочва обективната връзка между произход, образование и равнище на доходите в Париж. „Според това деление централните и западните райони (жители, които поколения наред са парижани – б.м., Л.Г.) са гласували за десницата, северните, североизточните, източните и югоизточните (по-бедните райони, с пришълците отскоро – б.м., Л.Г.) са гласували за левицата.”⁴ Рязкото нарастване на броя на населението в столицата през последните две години за сметка на пришълци от по-малките градове и селата промени вота на столичното население от десен в ляв. Това се обяснява с все още ненастъпилата принадлежност (отчуждеността) на заселващите се в града към нова действителност, която трябва да бъде „покорена“ от хора с манталитет, който не работи основно за собствената си промяна, а за нагласяване на средата към собствените си разбирания за ред и за срещаните трудности по адаптирането търси политическа помощ отвън... Тази политическа тенденция изглежда в тон с тенденциите на европейския град, който като цяло е нехомогенен, но с доста изразена пространствена (районна, квартална) хомогенност.

Терминът урбанизъм произлиза от латинското *urbs* (град) и има разнообразни значения в зависимост от прякото и непрякото значение на различните думи с общ корен *urb*. Урбанизъм означава огражданяване и високата му активност се свързва пряко с миграционния процес, породен от развитието на капитализма и индустриализацията.

Традиционният исторически град е малък (не повече от 2–3 хил. жители), като за граждани са се смятали само живеещите зад неговите защитни стени. Броят им е бил относително постоянен и е включвал основно занаятчии и търговци, обслужващи управляващите. Защитните функции на града са определяли силно неговата ограниченост да приема голям

⁴ Пак там, с. 16.

брой нови граждани, поради което нарастването на градовете е било изключение, свързано с цялостното реструктуриране на физическото му пространство.

Професионалната структура на живеещите зад градските стени и постоянния контакт с царедворската среда са развили качества и са създали традиции в общуването, които по-късно са довели до насищане на понятието „гражданин“ със съдържание, превръщащо го в еталон за изтънченост, точност, прецизност и развитост.

Изследването, което прави И. Дан্দолова⁵ на прякото и непряко значение на три различни думи с корен „урб“, ни дават точна представа за това.

Например *urbane* според авторката, означава пряко *градски*, по *градски* а косвено означава: *учтив, вежлив, остроумен*.

Думата *urbanitas* означава пряко *градски живот*, а косвено: *вежливост, изящност, правилност, остроумие, шега, хитрост*.

Показателна за по-нататъшния анализ е и думата *urbanus*, която в прякото си значение се свързва с *градски човек или човек, живеещ около стените на Рим* (града). Разширеното ѝ значение води към: *вежлив, образован, с вкус, смел, дързък, безсрамен*. Емблематичността на Рим като еталон за европейски и световен град се определя от това, че: „Той е средоточие на най-висшето и най-развитото като степенен в качеството на явленията в империята във всички области на обществения живот... с най-висока степен на културна изява, на формирането на материалната среда, образец на поведение на отделната личност, на отношенията между хората.”⁶

Както се вижда, всички примери насочват към духовни черти на обитателите на града, а не към неговата материална същност, т.е. онова, което скрепява градската общност, са моралните качества, позволяващи рационалното съвместно съществуване. Високият материален статус на римските граждани позволява съвършенството на материалната среда, която, обединена с духовната енергия на върховните културни достижения, възпитава представителите и на днешния модерен свят.

Повечето езици развиват значението на думата *селянин* като опозиция на гражданин. В английския език например *countryman* означава негражданин, за разлика от *villager* – човек, живеещ на село.

⁵ Дан্দолова, И. Към понятието урбанизация: опит за етимологичен и социолингвистичен анализ. *Социологически проблеми*, 3, 1989, с. 75.

⁶ Пак там, с. 76.

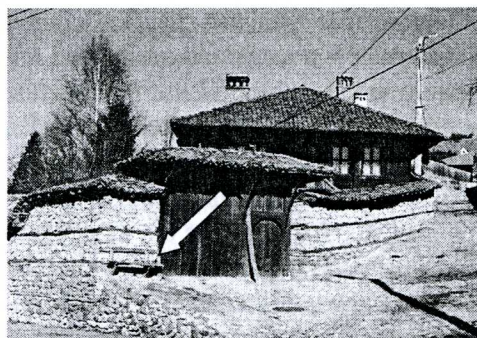
Въпросът, дали селскостопанският труд е колективен, остава спорен. Определен като цяло, той изглежда колективен по начина на отиване до и завръщане от полето, фермата. Именно този момент и насложената филмова представа за вървящи в една редица селскостопански труженици, държащи в ръцете си сърпове, жънеци и пеещи песни, затвърждават у повечето хора мнението за колективност. Всъщност аграрният труд е доста индивидуален не толкова по начина на изпълнението си (технологията), а по отделеността на отделните участници в пространството по време на осъществяването му. Един селскостопански работник бере тютюн или царевица на едно място, а друг е отдалечен на 100–200 м от него. Един пастир пасе воловете на единия баир, друг пастир – на другия баир... Същата раздалеченост се отнася за плевенето, косенето, брането на плодове и т.н., т.е. по време на активна работа селянинът не развива активна комуникация, не обменя слово и информация.

След приключването на работния ден, завръщайки се у дома, в повечето случаи работи в личното си стопанство, където тази изолираност продължава, и едва в края на деня, когато семейството се събира, се осъществява по-активна комуникация и се получава информация от медийни източници (радио, телевизия и др).

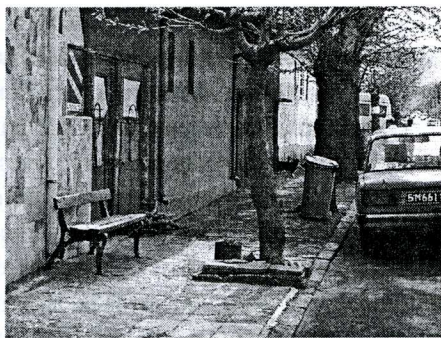
Тази оскъдност на ежедневната комуникация и на получаваната информация са причината, поради която пред всеки дом на село има по една пейка (фиг. 1), на която в малкото си свободно време стопанинът ѝ сядва, за да лови комунициращи „жертви“. Първият преминаващ е засипан с въпроси: *Накъде си тръгнал? За хляб ли? Дойде ли хлябът? и т.н.* След като същият човек се връща с покупката, следва нова канонада от въпроси: *Топъл ли е хлябът? Колко хляба купи? Остана ли още? Кой беше във фурната? и още...*

Информационният дефицит е причината, поради която на село хората се радват на всяка среща и си казват „Добър ден“ по няколко пъти на ден. Същите тези хора забравят да го правят, преселили се в града – пространството на наложената комуникация.

Когато къщата на село е с неблагоприятно комуникационно изложение, намира се по в периферията, където не минават много хора, или селото е ненаселено достатъчно, тогава тази ценна пейка (условие за комуникация) се измества на по-оживено място, например край пътната магистрала (фиг. 2). Видими са, когато преминаваме покрай малки села, насядалите покрай пътя местни жители, които, жадни за информация, очакват да зърнат нещо, свързано с преминаващите. Някой да спре, да ги заговори, да помоли за упътване.

Фиг. 1

Фиг. 2

Когато този израсъл в информационния дефицит на село човек вземе миграционното решение да се пресели в града, често в столичния град, заедно с най-важните за него битови уреди: телевизора, хладилника и пералнята, той „натоварва“ и така ценната за него пейка – източник на информация. Пренася я в града и я поставя пред блока (фиг. 3), в който ще живее. Сяда на нея след работа и отново чака „жертви“. И когато посрещне прибиращите се от работа свои съседни със същия дъжд от въпроси: *Какво си си купил? Откъде идваш? Какво ще правиш сега? и т.н.*, настъпва срывът, породен от разликата между селския и градския бит. Между търсената ежедневно информация и преситеността с наложена информация.

Конфликтът е между узнаващата се поради ограниченото социално пространство на съществуване лична информация и търсената анонимност в града, породена от заетостта, закритостта на пространствата и множеството неизбрани контакти за обслужване.

Именно тази висока степен на анонимност на индивида е основен отличителен белег на градския начин на живот и косвен стимулатор на престъпността.

В установения в развитието си, улегнал в традицията европейски град тези пейки пред блоковете липсват, тъй като градът отдавна е създал условията за реализирането на разнообразните интереси на жителите си и те са узнали, разбрали са това и са усвоили начина за ползването им... Освен това

Фиг. 3

с времето са успели да навлязат в общоприетите типично градски начини за колективно прекарване на свободното време – посещение на театри, изложби, концерти. Места, хомогенизиращи вкуса и създаващи отношение към етиката на общуване посредством изкуство, с които европейският град е заел световно първенстващо място и се е превърнал в символ. В градовете на прехода между индустриално-аграрното и информационното общество, към които спадат и българските градове, този процес е в началното си развитие. Видимите белези за това начало са хиперактивната миграция, обезселването на селата и населените места поради ниската степен на социално-икономическото им развитие и липса на адекватни политики за изграждането и бъдещето им.

Преместването от селото в града не носи като единствен проблем намирането на работа и устройването с жилище. Това са формалните фактори на съществуването, чиято сила придава индивидуалност на миграционното решение и с решаването на които индивидът смята, че е приключил с въпросите на установяването си. Всъщност в неговата мотивация, съзнание и отговорност липсват неформалните фактори, които го правят член на голяма общност и за чието правилно изграждане и безконфликтно съществуване той следва да бъде пряко отговорен. Нещо повече, да работи непрекъснато за благополучието и спокойствието на една пъстра социално среда и по този начин за собствено си спокойствие. Нещо, което се оказва огромен дефицит, започнал преди демократичните промени и продължил в лоното на демокрацията.

Проблемът произтича от навиците за съществуване, създадени от ранна детска възраст в свободните, природни територии и неприродния, антропогенен град, чиято среда изисква специфични навици, умения и поведение.

Разликата между един човек, израснал на село, и човек, отраснал в града, е твърде съществена. Тя може да бъде схематизирана без претенции за изчерпателност и абсолютизиране в табл. 1.

Таблица 1

Човек, израснал на село	Човек, израснал в града
Расте в чиста околна среда	Расте в замърсена околна среда
Консумира природни, чисти храни. Значителна част от времето е посветена на осигуряването на храна и самото хранене	Консумира промишлено преработени и модифицирани храни. Значителна част от времето е посветена на осигуряването на информация.
Приема природната среда като среда за обитаване и труд	Приема природната среда като среда за отдих и общуване

Развива двигателна култура базирана на активни двигателни действия сред природата (тичане, скачане, катерене, плуване)	Ограничена подвижност, „живот пред телевизора“ или в интернет, липса на активни физически дейности на открито
Обитава среда, бедна на информационни източници	Обитава богата на разнообразни информационни източници среда
Не общува словесно с голям брой разновъзрастни и образователно пъстри хора	Общува словесно със силно нехомогенна социална среда
Запознат е и може да предвижда промените в климата, в поведението на растителния и животинския свят	Следи (в повечето случаи подсъзнателно) тенденциите в развитието на технологиите, облеклото, поведението пред публика и др.
Уменията доминират над знанията	Знанията доминират над уменията
Силно развит усет за общуване с животни	Ограничено развит усет за общуване с животни, предимно домашни (котка, куче)
Опознава инстинктивно природната среда и изгражда специфичните навици за живот в нея.	Опознава инстинктивно градската среда и изгражда специфичните навици за живот в нея.
Неособено силна привързаност към следването на правила и разпоредби	Привързаност към следването на правила и разпоредби

И двата индивида са относително изравнени по отношение на желанието и възможностите си за четене на книги и донякъде вестници и списания, доколкото съвременният човек отрано има трайния навик да чете...

Дори един съвсем бегъл поглед върху написаното в таблицата веднага ни дава представа за това, че става дума за съвсем различни условия за формирането на индивида, водещи логично до съвсем различни качества. Именно тези качества подкрепят или се явяват пречка пред формирането на така желания ред в големия (европейски) град подчинеността ни пред простите наглед правила, изграждащи ежедневно съществуване, което ни прави граждани, а не обикновени консуматори на градската среда. Определят включването му в колективното, без да обезличават и накърняват неговата индивидуалност, или маргинализират го чрез качества, които европейският град не разпознава като подходящи за своите граждани.

Европейската декларация за правата на градските жители, с която започва Хартата на европейските градове⁷, определя правата на европейските граждани, основавайки ги на две качества – *солидарност* и *отговорно гражданство*. Накратко, това означава съжителство в доброволно споделяна съпричастност към всичко случващо се в градската среда.

Европейският гражданин е човек, носител на гражданския дух, надхвърлящ своя „особен случай“, абстрахиран от своите условия, присъеди-

⁷ Харта на европейските градове. Фондация за реформа в местното самоуправление. С., 1993, с. 5.

няващ се към други в управлението на обществения живот, едновременно споделящ и участващ с тях във властта.

Гражданският дух е налице, когато индивидът приеме за момент да остави своето лично виждане, за да се съобрази с общото благо, да влезе в общественото пространство, където хората зачитат своята равнопоставеност и действат всички заедно. Страненето от това поведение го превръща в консуматор.

Консуматорът е човек, закотвен в своята особеност, занимаващ се изключително със защитата на своите интереси, странящ от публичните дела.

Според нас белезите на европейския град, подсказани от основните документи на Европейския съюз, касаещи темата и без претенции за изчерпателност са:

1. Културно-историческа обособеност с ясно изразени традиции в обичуването и поведението.

2. Околна среда, свободна от въздушно, шумово, водно и почвено замърсяване, от антисоциални прояви и агресивност.

3. Равнопоставеност, солидарност и отговорност при упражняването на гражданските права и задължения.

4. Осигурена от градските условия личностна реализация, благоприятстваща постигането на личностно благосъстояние и индивидуално развитие.

5. Предлагане на достъпни, хигиенични жилища, гарантиращи личната неприкосновеност и спокойствие.

6. Строга дисциплина в правилата за придвижване.

7. Силно административно управление на обитаването и обслужването.

8. Относително консервативна към приемането на чужда култура, създаваща своя специфична култура и разпространяваща своята култура среда.

9. Възпитаваща архитектура, свързана тясно и изразяваща историята и културата на развитие.

Отдавна приетият факт, че изградената през вековете архитектура (“сградите на вечността”) възпитава чрез вида си бъдещите поколения, остава първостепенен и ненарушим принцип в съществуването на европейския град. Хармонията между административните и жилищните сгради с включената природа изгражда пространствените идеали на европейеца и определя философията и принципите за живот в града. Обратно, нарушената хармония между тези три елемента поражда апатия и безотговорност на всеки „гражданин“, възпитаван в такава среда към конструирането на бъдещето.

Казаното може да бъде разбрано лесно при визуалното сравняване на две жилищни сгради. Едната в гр. Брюксел – Белгия (фиг. 4), а другата – в Благоевград (фиг. 5).

Фиг. 4

Фиг. 5

Сравняването на косвените качества, подсказани в началото на статията от различните значения на трите думи с корен „урб“, и твърденията в представената таблица, ни водят до резултатите, показани в табл. 2 и 3.

Таблица 2

За индивид, израснал на село, живеещ в града	Позитив	Негатив
Расте в чиста околна среда	Предпоства добро здраве, висока работоспособност и висока устойчивост на стресови ситуации, изобилстващи в градската среда; предпоставка за търпение. Насърчава природното в урбанизираното.	-

Консумира природно чисти храни. Значителна част от времето е посветено на осигуряването на храна и на самото хранене	-	Дефицит на време за образование, интелектуални занимания, спорт. Разходите за храна доминират в общата сума на разходите
Приема природната среда като среда за обитаване и труд	Компенсира евентуално по-ниските си доходи с уменията да си прави и приготвя много неща сам.	Обсебва публични пространства за лични цели. Упражнявайки личен труд за публично благо, налага собствен вкус в разрез с градската среда. Слива природната среда с личното пространство
Развива двигателна култура, базирана на активни двигателни действия сред природата (тичане, скачане, катерене, плуване)	Добро физическо здраве; весел характер, благоразположеност	Търсене на начини за доказване на физическо предимство; слабо аргументиране при спорове.
Обитава среда, бедна на информационни източници	Необременено съзнание; любознателност, възможност за поемане на нова информация	Ограничена правилност. Несклонност към изслушване, вникване и разбиране, наумна представа за предстоящото, липса на склонност към разглеждането на алтернативни варианти; сомнителност
Не общува словесно с голям брой разновъзрастни и образователно пестри хора	-	Наивност и липса на дискретност; склонност към фатализъм и мистичност; поддава се на финансови измами; затруднена комуникация, ограничена среда за общуване, натрупване на страх от неразбраност и враждебност към градския начин на живот, към който доброволно се е присъединил
Запознат е и може да предвижда промените в климата, в поведението на растителния и животински свят	-	-
Уменията доминират над знанията	Икономия на разходи за сметка на „направи си сам“	Навлизване предимно в занаятчийството; самоустройство и по този начин нарушаване на устройствените стандарти на градската среда
Силно развит усет за общуване с животни и занимание с растениевъдство	-	Не се старее да изучи и прилага правилата за притежаване и общуване с животни в градската среда. Често води до незаконно обсебване на общинска земя за стопански лични цели; отглеждане на селскостопански добитък в градска среда

Опознава и общува инстинктивно природната среда	Добра ориентация, толерантност към околната среда и грижа за нея, ако не е в конфликт с потребностите му	Използва държавни природни ресурси за своя полза; незаконно присвояване
Развива чувството за ред в природната среда. Слива я с личното пространство.	Склонност към грижа за природата, около и в местоживеенето	В очовечената среда действа като в природна без усещането за неправилност, например, паркира където му е удобно...
Неособено силна привързаност към следването на правила и разпоредби	Пести време от следване на правила и процедури	Склонност към нарушаване на административния ред; преодоляване на законови правила чрез търсене на връзки и отношения, базирани на семейственост и роднинство

Таблица 3

За индивид, израснал и живеещ в столицата или в голям областен град	Позитив	Негатив
Расте в замърсена околна среда	-	Влошено здраве; ниска работоспособност; развита мнителност и предпазливост в рискови предприятия; склонност към занимания с гарантиран успех;
Консумира промишлено преработени и модифицирани храни. Значителна част от времето е посветена на осигуряването на информация.	По-голям избор и разнообразие на използваните хранителни ресурси, по-високи разходи за сметка на разнообразието	Нездравословното хранене, комбинирано с постоянното информизиране (гледане на телевизия, четене), създава нервен, сприхав, нетърпелив характер, който влошава здравето (язва, диабет и др.) и общуването
Приема природната среда като среда за отдих и общуване	Отделя средства за възстановяването ѝ. Смесва я с изкуство.	Стремеж да преработи природната среда, внасяйки удобствата на градския начин на живот.
Ограничена подвижност, „живот пред телевизора“ или в интернет, липса на активни физически дейности на открито.	Висока информираност; относително висока обща култура; възможност за образно мислене; аргументираност и вариантност на решенията	Ниско самочувствие поради физическа неразвитост, липса на прямота в общуването; предпазливост; прави високи, допълнителни разходи за компенсиране на физическата си неразвитост (фитнес, спа центрове...)
Обитава богата на разнообразни информационни източници среда	Бързо ориентиране в непозната и трудна ситуация; преодоляване на рискови ситуации, висока степен на аргументираност на твърденията. Постоянно обогатява и верифицира информацията си	Информационна претовареност; липса на ведрост, висока степен на критичност и песимизъм

Общува словестно със силно нехомогенна социална среда	Развити комуникативни умения; висока толерантност към чуждото мнение; не се притеснява да изрази открито мнението си; поддържа граждански инициативи; склонност за работа в екип	Възприемане на чужди модели на поведение, несъвместими с реда и традициите на градския начин на живот.
Следи (в повечето случаи подсъзнателно) тенденциите в развитието на технологиите, облеклото, поведението пред публика и др.	Приема новото, склонен е да възпроизвежда и следва еталони за развитост	Склонен към алиенация, силно придържане към личното си мнение за нещата
Знанията доминират над уменията	Продуктивност на съзнанието, творчество; отвореност към новото и различното	Невъзможност да се справя с елементарни преустройства и битови проблеми без чужда помощ, което увеличава разходите му за услуги и компенсира относително по-високите му доходи
Ограничено развит усет за общуване с животни, предимно домашни (котка, куче)	-	Не особено толерантен към животински свят; отглежда кучета, за да си осигури охрана или за "компания" поради самотност...
Опознава инстинктивно градската среда и изгражда силно специфичните навици за живот в нея.	Висока адаптивност към условията за живот (обитаване отдалечено от земята във височина, придвижване с асансьори, ежедневно къпане и тоалитане и др.); шофира и паркира според правилата за движение.	Влошено здраве поради отдалеченото от земната повърхност обитаване в бетонни пространства; понижена енергичност, фобии от малки и затворени пространства; самоувереност при шофиране, водеща до нарушения и катастрофи
Силна привързаност към следването на правила и разпоредби	Съобразява се с общоприетия ред; уважава правото на другите; проявява съобразителност и отстъпчивост	Пропуска ползи поради стриктност при спазване на правила, когато доминира безрезиди

Търговско-занаятчийското и административно-управленското население развива в градската среда поради характера на професиите си корпоративността, самоограничението и перспективата в отношенията.

Селяните развиват индивидуализма, всеобхватната, свързана предимно с природата и пренесена по-късно към промишлените стоки консумация, необвързаните с перспектива отношения, тъй като преобладаващо аграрният труд е сезонен и нищо в него не изисква перспективно мислене и поведение. За разлика от него промишлено-търговската (в миналото занаятчийско-търговската) изисква мислене в широка перспектива за ресурси, пазари, технологии, партньори и т.н.

Като исторически търговско-занаятчийски (промишлено-търговски), съвсем естествено европейският град изисква от жителите си, без изключение, това самоограничаване в налагането на индивидуалното желание

и поведение, корпоративността в тясно пространственото съществуване и самоограничаването в пространственото потребление. Рационалната пропорция (от гледна точка на европейските принципи за солидарност и отговорност) между личното и общественото.

Селото се е развивало навън от историческия град, обособявайки се във вече по-мирни времена в многобройни независими села, във все по-широката периферия около градовете. Съвременният град се е развивал в посока навътре към себе си, делейки се вътрешно на зони и квартали според имуществени или тясно професионални признаци, но в рамките на търговско-промишлено-административно-управленския си профил.

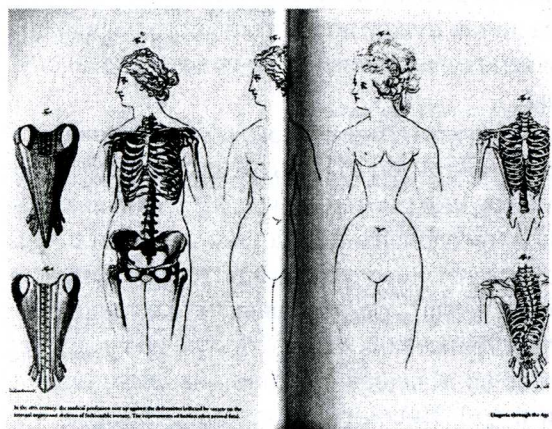
В процеса на пролетаризирането си селското население се заселва в покрайнините на градовете, където съществува, макар и ограничено, възможността за паралелна (преходна) промишлено-аграрна лична дейност. Не са редки случаите в които жители на комплексите около София, Пловдив, Варна, Бургас и други градове ограждат произволни, малки участъци общинска земя и я обработват за лични нужди до настъпването на реакция от страна на общините. Съвсем ясно е, че такова нещо не може да се случи в централните части на града.

Всъщност миграционният преход към града е много по-лесен до Орлов мост или ул. Опълченска и много по-труден към вътрешната, централна част... Всъщност историческият градски ров около града е изкопан някъде там... Един от новите начини за преодоляването на тази трудност е чрез преомоделирането на пространството от новопристигащите чрез „изнасянето на градското извън стените на града“, т.е. заселване на заможни прищълци в природни, неградски пространства и износ отвътре на градските белези (микрорайонните центрове на Младост и Люлин, на кварталите в Бояна, Симеоново, Драгалевци и др.). Високите и плътни огради на къщите в последните три района имитират градските стени и по този начин символизират самоизолиращата се, но защитена VIP част от обществото, атакувана от престъпността, която не може да подчини, а по-скоро се смесва с нея. Стимулиращият подобно поведение обаче би следвало да се откаже доброволно от модерността. Именно тук наблюдаваме всеобхватността на желанието безмерно да присъстваш и в селската пространственост и природна свобода, и в градската отмереност и да флиртуваш със самоограничаването, а това едва ли може да стане едновременно...

Освен свобода в пространствено отношение „свободните природни (селски) територии“ са освободили и тялото, като са запазили класическата женска конструкция, немоделирана физически от понякога жестоките модни тенденции и изисквания към облеклото в градовете.

Фиг. 6. Източник: Gilles Neret. 1000 Dessous. A History of Lingerie, 58–59, 40–41.

Фиг. 7

На фиг. 6 се виждат „мъченията“, на които доброволно се е подлагала градската жена във Великобритания през XVIII в. Стигнало се дотам, че медицинската асоциация се обявила против тежките промени в скелета (гръдният кош) и вътрешните органи на носещите корсет дами, завършващи често фатално (фиг.7).

Както по цвета на очите може да се познае откъде идват дедите ни, от север или от юг, така по размера на женската талия може да се познае дали произходът ни е поколенчески градски или селски. Още повече че тази тенденция е устойчива и сега и размерът на талията на жена, живееща в града, е значително по-малък от този на жена, живееща извън него, макар и причината да не е същата. Резултатите са за сметка на самоограниченията в храненето,

моделите на избраното и носено облекло, заниманията с фитнес и стремежа към свързване на общата и професионална култура с културата на храненето, двигателна култура и т.н.

На мозайката на фиг. 8 виждаме две римлянки, живели през IV–III в. пр.Хр., от които едната се упражнява активно с гирички, а другата хвърля диск. И двете са облечени в напълно съвременни по конструкция бански костюми.

Съвсем тясно с урбанизма е свързана и модата. Изискванията на бита са подчертали различията в това отношение и те са драматични, ако ги сравним през древността, в античния и средновековния свят и през съв-

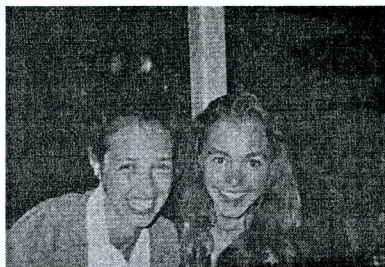

Фиг. 8

ременността. И през двата периода, предхождащи съвременността, градската мода е придавала на гражданите вид, съответстващ на фиността и развитостта на градската среда, свързвала се е с архитектурата. По обясними причини тази разлика не е съществувала в древността, а през съвременността глобализацията пренесе твърде бързо, макар и непълно, градските модни тенденции на село и обратно – елементи от фолклорната и етническа традиция на селското облекло в града, съчетавайки ги по всевъзможни начини.

В съвсем близкото минало (до средата на XX в.) кройката на градската дреха и претенциозността са променяли стойката, маниера на ходене и самочувствието на живеещия в града. Тя, дрехата, става естествено продължение на физическия и интелектуален стремеж към съвършенство, постиган чрез ежедневна грижа, настойчивост и самодисциплина. Свободното и спортно облекло не издава професията, образованието и деликатността, които официалното градско облекло са подчертавали съвършено. На двете снимки на фиг. 9 можете да видите две момичета, облечени по два различни начина – спортно и в стила на универсалната европейска градска мода (края на XIX – началото на XX в.) и сами да направите разликата в излъчването и въздействието.

Общата тенденция към нарастване на населението (макар и с различни темпове и граници) на европейските градове и нарастване по хоризонтал промени и в голяма степен изравни начина на обличане в столич-

Фиг. 9. Източник: Gilles Neret. *1000 Dessous . A History of Lingerie*, с. 28.

ните и останалите градове и населени места. Изискването за удобство на облеклото, което наложи придвижването на големи разстояния, въведе в глобалното пространство удобното спортно и полуспортно облекло и наложи като световна ежедневна униформа джинсите и тишърта. По този начин връзката облекло – архитектура бе подменена с връзката облекло – транспортно придвижване. В основни линии дрехата конструктивно престана да изразява в детайли имуществения и професионалния статус, манталитета и убежденията на гражданите. Остана обаче да важи фирменият ѝ произход, и то не толкова като белег за произход и вкус, колкото за материално благополучие...

Онова, което може да се твърди със сигурност, е, че един типичен, малък столичен град като София се превърна в годините на демократичния преход в голям преходен към градското град, със смесените белези на селско-градско поведение, което не е тенденция за съвременните европейски градове.

Европейският град е духовен и поради това отворен. Ценностите му са публични, а материалността му е защитена от силата и устойчивостта на установените духовни възгледи и стриктни административни правила.

Постсоциалистическият град е материален. Той е с неразвито чувство за собственост, неутвърдени морални възгледи и правила за съвместно съществуване и разпределение и поради това защитава материалността си физически – решетки, високи огради, аларми и др. В него властва преразпределението, основано на желанието и силата, а не на дълбоко осъзнатите потребности и възможности за тяхното постигане. Линията на достатъчността е отместена към непременно постигане на всичко, което може да се постигне на всяка цена, а вече постигнато – може и да ни потрябва...

Постигането на статута и качествата на европейския град в съвременните условия изисква не толкова време, колкото добра воля, упорита работа и сътрудничество между правителството, градските власти и гражданите, инициативата за създаването на което трябва да е на първите две власти. За гражданите остава активно участие в изграждането им, за да могат с право да се идентифицират с европейското гражданство.